

In het najaar 1916 besloot de Z.E.Heer Pastoor L.Poell tot de uitgave van een "Officiëel Kerkbericht", dat als een bijvoegsel van het "Zondagsblad voor het Katholiek Huisgezin" hier wettelijk in vele gezinnen verscheen. Deze kerkberichten, in de volksmond meer bekend als de "Kerkklokken" en " 't Klokske" bevatten naast de mededelingen over kerkelijke diensten, het verenigingsleven en het parochieel gebeuren ook talrijke wetenswaardigheden over de geschiedenis van de Gemertse kerk, de gemeente, oude instellingen, volksgebruiken enz. Zij, die deze kerkklokken hebben bewaard kunnen zich gelukkig prijzen met dit mooie bezit.

Wij achten het voor de kennis van ons heem van belang meerdere bijzonderheden uit de Kerkklokken in dit blaadje onder de aandacht van onze leden te brengen, in het vertrouwen dat zij deze publicaties zullen waarderen.

Uit de Kerkklokken van 1921 over:

#### PAROCHIE EN KERK VAN GEMERT.

In 't gedachtenisboek der Parochie staat een en ander opgeteekend over onze kerk. Tot goed begrip hiervan laten we onze lezers en lezeressen eerst kennis nemen van wat we er meege-deeld vonden over den oorsprong der Parochie zelve. Hier en daar voegden we er zelf iets aan toe.

Van oudsher bestond in Gemert eene Kapel, die, onderhoorig aan de parochiekerk van Bakel, bestuurd werd door een rector, hiertoe door de Abdij der Benedictijnen te Epternach gezonden.

Deze kapel moet, volgens algemeene aanduiding gestaan hebben ten Oosten der straat, tegenover de tegenwoordige kerk, achter het huis thans van J. Corstens. In deze kapel had men eene aanzienlijke relikwie van het H. Kruis die haar door de Duitsche ridders was bezorgd. Tengevolge hiervan kwamen voortdurend tal <sup>van</sup> bedevaartgangers herwaarts, zoodat een zekere binnenweg den Beversdijk of Bedevaartsdijk genoemd werd, welken naam hij nog heden draagt.

Terwijl nu het getal bewoners dezer streek toenam werd het noodig, een grootere kerk te bouwen en men besloot daartoe bij gelegenheid, dat dit gehucht tot een parochie werd verheven (1437). De onkosten voor den bouw der kerk werden bestreden uit de aanzienlijke giften die de bedevaartgangers aan voornoemde kapel hadden gedaan, en voor het overige werd de geheele zaak uitgevoerd door de Duitsche Orde.

Als meest geschikte plaats werd gekozen het terrein ten Noorden van het Kasteel in de nabijheid van de oude kapel. Deze kerk

werd omtrent het jaar 1450 voltooid en onder de bescherming van den H. Joannes de Dooper ingewijd. Men vereerde dezen Heilige als Patroon in Zijne Geboorte, doch sedert onheuglijke tijden in Zijne Onthoofding. In het jaar 1482 werd de kerk door den Lands Commandeur Arnoldus van der Dussen met een aanzienlijk koor vergroot, dat nog heden bestaat en om zijne hechtheid en sierlijkheid wordt geroemd.

In die tijden bevonden zich in de kerk tal van Altaren. Het Hoogaltaar van de H. Joannes en Willebrordus, het altaar van de L. Maagd, van H. Antonius en Sebastianus, Georgius en Hubertus, Barbara en Lucia, het altaar van het H. Kruis, van Maria Magdalena, Agatha en Brigitta enz. enz. Sommige dezer bevonden zich op de gewone plaatsen, andere tegen de eerste pilaren, het altaar van het H. Kruis bij den ingang van het priesterkoor recht voor het Hoogaltaar, meer anderen in het oud sacristie, waar destijds de bijzondere plaats was voor den Lands Commandeur. Reeds in het jaar 1588 geraakten velen dezer bijzonderheden verloren. In dat jaar vertoonde zich hier Marten Schenck aan het hoofd eener bende met het doel te plunderen wat onder hun bereik viel. Hij baande zich een weg tot de kerk, door aan de N. zijde een bres in den muur te schieten nagenoeg in het midden tusschen den tegenwoordigen zij-uitgang van het Hoogkoor en het altaar van O. L. V. Eens binnen vernietigde hij alles wat hij kon bemachtigen. Door den krachtigen tegenstand, dien hij van het Kasteel ondervond, werd hij verplicht het hierbij te laten en zonder verdere vernieling af te trekken.

Middeleeuwsch maakte men een begin om alles weer zooveel mogelijk in zijn vroegeren toestand terug te brengen, doch het getal der altaren bepaalde zich tot vijf: het Hoogaltaar - het altaar van O. L. V. - van den H. Antonius - van den H. Georgius - van het H. Kruis.

Het altaar van den H. Georgius stond tegen den eersten pilaar van den evangeliekant en behoorde aan de Gilde van Georgius of H. Joris, evenals dat van O. L. V. aan de O. L. V. -broederschap, en dat van den H. Antonius aan de Gilde van dien Heilige. Terwijl het eerste is komen te vervallen in 1821, zijn de twee anderen bij een overeenkomst aan de Kerk overgegaan, dat van den H. Antonius in 1828, dat van O. L. V. in 1844. Na het herstellen dezer vijf altaren en wat verder tot de kerkelijke plechtigheden noodig was, liet Pastoor Wessens 25 Sept. 1683 deze altaren door den Bisschop van Roermond Cools, consacree-ren, die ook tevens de geheel ontheiligde kerk plechtig recon-

ciliëerde. Deze nieuwe kerkwijding wordt gevierd op den 1 sten Zondag na het feest van Dyonisius.

In de kerk bevonden zich vier banken, twee aan den zuiden, twee aan den noordenkant. Zes of acht banken onder het zangkoor. Daarenboven had men in den zijgang van St. Antonius Altaar eene zoldering, waarop ook enkele banken. Eindelijk zouden, naar men beweert, de leden van O.L.V. broederschap en van de Gilde van St. Georgius, even als die van St. Antonius een eigen bank hebben gehad. Het overige der kerk was een vlakke ruimte, waar zich des Zondags de massa volk samenhoopte om de godsdienstoefeningen bij te wonen. Sommigen hadden in de kerk hunne eigene stoelen, die na afloop der diensten ter bewaring aan een ketting werden gelegd en voor den aanvang der diensten, door de misdienaars werden geplaatst, die hiervoor eenige belooning ontvingen van de eigenaars. Behalve genoemde vaste plaatsen had men in het pries-terkoor nog de kanunnikenbanken, wier schoon beeldhouwwerk nog heden tot sieraad van een der grootste kerken van Londen verstrekt. Deze zijn door den Eerw. heer van Bree Kapelaan van 1819-1830 hier weggebroken en voor geringen prijs verkocht.

Bovendien bevonden zich in de kerk vele schilderstukken onder de bovenramen, vele beelden, die door denzelfden Heer van Bree zijn vernietigd of weggegeven. Geen wonder, dat voornoemden Heer den naam van beeldenstormer bekwam, - doch moeilijker te verklaren is het, hoe een man als Henricus den Dubbelden, destijds Pastoor dit alles gedoogde; want kan men van de beelden getuigen, dat zij weinig waarde hadden, het beeldwerk der kanunnikenbanken had er des te meer.

De vloer der kerk bestond weleer uit gewone plavuizen, eerst 1830 werd hij vernieuwd en met hardsteenplavuizen belegd. Behalve den ingang, het H. Graf genaamd, waarvan hiervoor sprake is geweest, had men in de vorige eeuw nog een koordeur, waar thans het Sacristie is, waardoor een menigte volks binnekam, vooral op die dagen, dat er een H. Mis werd opgedragen om elf uur volgens fundatie van Anna M. Corstens. Verder was er nog een ingang aan den Zuidwesten hoek der kerk, waar meergenoemde heer van Bree 1830 een groot portaal liet bouwen, waarvan men alleen nog weet dat het veel geld kostte en bij de verandering der kerk 1853 is weggebroken.

Ook kunnen we te dezer plaatse melding maken van het klokkenhuis. Volgens de kerkelijke registers, schijnt ook reeds in vroegere tijden een afzonderlijk klokkenhuis bestaan te hebben, doch hier

eeuw bestond. Reeds in 1794 was men voornemens een toren te bouwen en had men reeds een gedeelte der steenen aangekocht. In de uitvoering van dit plan werd men verhinderd door den inval der Franschen. Alleen de fondamenteen waren gelegd en van de overige steenen zou, volgens de bewering van sommigen in 1817 een klokkenhuis zijn gebouwd. Doch, volgens meer geloofwaardige getuigen, zou dit klokkenhuis gebouwd zijn van het hout en steen van het protestantsche kerkje, gelegen aan de Rips en wat vóór het Protestantismus, gediend had als kapel van het daarbij gelegen Dominicanerklooster. Dit laatste gevoelen kunnen we nog te meer aannemen, wijl voornoemd kerkje bij het verlaten der protestanten door de gemeente is aangeslagen en verder afgebroken en het klokkenhuis, terzelfder tijd gebouwd, ook aan de gemeente toebehoorde en ook door haar in 1854 is afgebroken. Dit klokkenhuis stond op het plein vóór de kerk langs den weg en had eene lengte en breedte van ruim vijf ellen, bij eene hoogte van 30 ellen. Het was eigendom der gemeente, maar de plaats voor de kerk en het terrein rondom de kerk behoorde niet aan de gemeente. Dat gansche terrein tot vooraan de straat werd gebruikt als kerkelijke begraafplaats—de boomen, die stonden rond de begraafplaats, zijn door de Kerk omgedaan. En toen door het gemeentebestuur een gedeelte werd aangevraagd ter vergrooting van het raadhuis—is dit door Mgr. den Dubbelden toegestaan, mits de gemeente jaarlijks een recognitie betaalde en bij vordering der kerk steeds bereid zou zijn het weg te ruimen. (De opvatting van de Z.E. heer Pastoor L. Poell over de eigendom van de gronden rondom de kerk is minstens twijfelachtig. Nog heden staat de eigendom van deze gronden volgens het kadaster ten name van de gemeente Gemert. Na ordening van het oud archief der gemeente zal men deze kwestie mogelijk ook beter kunnen beoordeelen. Red.)

De klokken, die het eigendom waren der gemeente, zijn 1854 aan de kerk overgedragen, onder voorwaarde, dat de gemeente het recht had, die te gebruiken als zij het nodig oordeelde. De vergrooting van het raadhuis waarvan hiervoor sprake is, werd niet toentertijd uitgevoerd. Eerst in het jaar 1885 is het gemeentebestuur daartoe overgegaan. (Hier is sprake van het oud-raadhuis nabij de Kerk. Red.)

Het kerkgebouw waarvan tot hiertoe sprake is geweest had eene lengte van 100 rijnse voeten (het priesterkoor niet meegerekend) en eene hoogte van eveneens 100 rijnse voeten (een rijnse voet = 0.3139 M). Deze kerk was reeds omtrent 1450, tijdens Pastoor

Attendoren,gebouwd;geen wonder dat na 400 jaar zich de noodzakelijkheid eener grootere kerk deed gevoelen.

Reeds in 1842 had Pastoor Verhagen daartoe een plan doen vervaardigen,doch de begrooting van f 43.000,-- schrikte hem terug (!)en daarom trachtte hij aan de behoefte te voldoen door op Zon- en Feestdagen vier gestelde missen te celebreren.Doch in het jaar 1852,bij gelegenheid dat Monsgr.Zwijssen hier het H.Vormsel toediende, kwam opnieuw de vergrooting der kerk te sprake. Op aansporing van Z.D.H. en van andere geestelijken nam Pastoor Verhagen die zaak weer ter hand - liet een juiste opgave van al de vaste goederen en alle verdere eigendommen en inkomsten der kerk maken en legde deze Z.D.H.voor, die na inzage den architect van Tulder ontbood. Deze ontwierp een plan dat aller goedkeuring wegdroeg.Men besloot het werk spoed bij te zetten en reeds met den feestdag van Allerheiligen 1852 waren de fondamenteen gelegd,waarop men in het volgende jaar zou voortbouwen.De steenen werden geleverd door den burgemeester van Herwaarden,het kalkzand werd gehaald uit een perceel bouwland aan den Breemhorst, toebehoorende aan de Pastorie. Alles werd door de inwoners van Gemert gratis aangevoerd, wat zeker niet gering te schatten is, wanneer men bemerkt, dat in dien tijd hier alleen nog zandwegen waren.Ter bespoediging hiervan kwam iemand op het zonderlinge denkbeeld om de menschen van Gemert uit te nodigen zich in een rij te scharen vanaf Koks tot het Kanaal bij Boerdonk teneinde de steenen van hand tot hand over te geven.De uitnoodiging had plaats, de menschen stroomden bij menigte daarheen,doch aanstonds bleek dat de heele zaak niets uithaalde. Veel werd er bij gedronken en niets uitgevoerd.

(De bouwpastoor kan er nog eens over nadenken ! Red.)

De hardsteen werd geleverd door van Tulder den architect.In den loop van den winter werden de verdere werkzaamheden aanbesteed en aangenomen door Verhoeks van Heusden. Het materiaal en de werkzaamheden brachten de uitgave tot f 62.000,--.Het werk is uitgevoerd bij gedeelten,zoodat er de diensten voortdurend in zijn uitgeoefend,en voltooid in 1855.Bij deze verandering der kerk is de bestaande hoogte gebleven, de zijbeuken elk 2.85 M verbreed en verder de geheele kerk met 19.05 M verlengd,voorzien van een nieuwe sacristie en met een prachtige toren ter hoogte van 210 voet (?) ( 60 Meter ) versierd.....

Daar deze bouw verandering der kerk met spoed was ontworpen en uitgevoerd eischte de bouw reedsin 1863 eenige verbetering.De ramen werden met nieuwe hardsteenen dorpels voorzien, aan de zijbeuken werden goten aangebracht.

(Wordt vervolgd)